

Zeeheldenkwartier

Inleiding

De wijk wordt omsloten door de Veenkade, de Waldeck Pyrmontkade, de Laan van Meerderevoort, de Anna Paulownastraat, de Elandstraat en de Bilderdijkstraat. Het gebied ten zuiden van de Elandstraat wordt ook wel aangeduid als Dichtersbuurt.

Het gebied aan de westelijke zijde wordt niet begrensd door de officiële wijkbegrenzing omdat de straten Anna Paulownastraat (westzijde) en Toussainkade en Veenkade in het van rijkswege beschermde stadsgezicht "Centrum" liggen.

Aan de noordzijde valt de bebouwing van de Laan van Meerderevoort vanaf de Groot Hertoginnenlaan tot de Waldeck Pyrmontkade in het van rijkswege beschermde stadsgezicht "Duinoord".

Ontwikkelingsgeschiedenis

Het Zeeheldenkwartier is tussen 1868 en omstreeks 1890 aangelegd en bebouwd in een voormalige veenpolder, die bekend stond als 't Kleine Veentje. De Laan van Meerderevoort vormt de grens tussen het veen en de zandgronden.

De vroegst aangelegde delen van de wijk (Anna Paulownaplein en omgeving) behoren tot de eerste Haagse stadsuitbreidingen buiten de singels. Slechts het naastgelegen Willemspark (1857) en de uitleg rond het Oranjeplein (1861) zijn eerder tot stand gekomen.

Het gemeentebestuur was aanvankelijk van plan om aansluitend aan het Willemspark een tweede villapark aan te leggen. Dit plan stagneerde omdat koningin-moeder Anna Paulowna weigerde de benodigde gronden aan de gemeente te verkopen. Na haar overlijden in 1865 bleken particulieren de gemeente voor te zijn geweest met de aankoop van percelen grond van de erfgenamen. Zij dienden bij de gemeente een plan in naar ontwerp van de architect S.J. de Vletter voor de aanleg van het huidige Anna Paulownaplein, de Trompstraat, het noordelijke deel van de Anna Paulownastraat.

Hoewel dit plan met betrekkelijk smalle straten afweek van de opzet om hier een ruim villapark te realiseren en het eveneens de aansluiting miste met het Willemspark werd in 1868 toch goedkeuring verleend door het gemeentebestuur. Overigens waren al enige tijd voor de officiële goedkeuring illegaal straten aangelegd en bebouwd. Het Zeeheldenkwartier is uitgelegd volgens verscheidene particuliere uitbreidingsplannen.

De wijk wordt gekenmerkt door een recht stratenpatroon met een hoge bebouwingsdichtheid. De overwegend noord-zuid georiënteerde straten volgen grotendeels het oude verkavelingspatroon van sloten en wegen. Op deze wijze konden de gronden op de meest winstgevende wijze worden geëxploiteerd. Afwijkend van het rechte stratenpatroon zijn de afbuiging van de Hugo de Grootstraat en de flauwe kromming die de Van Speykstraat kenmerkt. De wijk kent twee pleinen, het ovaalvormige Anna Paulownaplein en het grotere ronde Prins Hendrikplein. Hoewel deze pleinen en het Plein 1813 nagenoeg op één lijn liggen, zijn ze niet met elkaar verbonden.

Globaal voltrok de aanleg van het Zeeheldenkwartier zich van oost naar west. Behoudens de brede straten langs de randen is de uitleg van het deel tussen de Anna Paulownastraat en de Zoutmanstraat, waar over het algemeen huizen voor de (hogere) middenklasse werden gebouwd voor wat

Zeeheldenkwartier

betreft het stratenpatroon en straatprofiel niet wezenlijk verschillend van de overige uitleg met meer eenvoudige bebouwing voor de lagere middenklasse.

Een kenmerk van het Zeeheldenkwartier was het grote aantal winkels op de afgeschuinde hoeken van de gesloten bouwblokken. Deze zijn voor een groot deel verdwenen.

Structureel en/of functionele veranderingen

Vanaf de eeuwwisseling hebben geleidelijk veranderingen plaatsgevonden. De Piet Heinstraat, Witte de Withstraat, de Zoutmanstraat, Prins Hendrikstraat en in iets mindere mate de Anna Paulownastraat ontwikkelden zich tot belangrijke winkelstraten. Daarbij ging het in de meeste gevallen om winkels op de parterre van bestaande woonhuizen en in mindere mate om de totale nieuwbouw van winkelwoonpanden.

Na een periode van neergang vanaf 1960 is voor deze straten als aaneengesloten winkelgebied (met uitzondering van de Witte de Withstraat en Anna Paulownastraat) een kentering ten goede ingetreden.

Behalve de nieuw- en verbouw voor de detailhandel kent de wijk ook kleine vooroorlogse kantoren, banken en instellingen. Zo werden in 1909 en 1914 twee bankgebouwen op de hoeken van het Prins Hendrikplein en de Prins Hendrikstraat gebouwd, die qua schaal goed passen in het oorspronkelijke bebouwingsbeeld.

Omstreeks 1876 werd begonnen met de aanleg van de Elandstraat tussen de Toussaintkade en de Hemsterhuisstraat, waarvoor de Elandsgracht moest worden gedempt. Rond 1900 werd deze straat verlengd tot aan de Waldeck Pyrmontkade.

De woonhuizen van de Laan van Meerdervoort zijn in de loop van deze eeuw vrijwel geheel in beslag genomen door kantoren. De Laan van Meerdervoort kreeg bovendien ook enkele winkels en horecagelegenheden. Omstreeks 1930 kwam aan het smalle deel van de Laan van Meerdervoort het flatgebouw Oldenhove van zes bouwlagen met een toren (architect F.A. Warners).

Een belangrijke ingreep in de structuur van de wijk is de diagonaal van de Vondelstraat uit 1927. Voor deze verkeersdoorbraak volgens het Uitbreidingsplan van Berlage werd een deel van de Dichtersbuurt gesloopt.

Hier zijn flats in vier lagen gebouwd waarbij de Dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting het ontwerp voor de gehele straat leverde (1929-1931). Met name in het gebied ten westen van de lijn Vondelstraat-Zoutmanstraat gingen de panden de laatste vijftig jaren in kwaliteit sterk achteruit. Achterstallig onderhoud en verzakkingen door de slappe veengrond waren de oorzaken.

Stadsvernieuwingsprojecten in de vorm van nieuwbouw zijn gerealiseerd in het gebied omsloten door de Prins Hendrikstraat, Zoutmanstraat, Hemsterhuisstraat, Veenkade en Waldeck Pyrmontkade. In de andere delen van de wijk ligt de nadruk niet op nieuwbouw maar op renovatie in het kader van de particuliere woningverbetering.

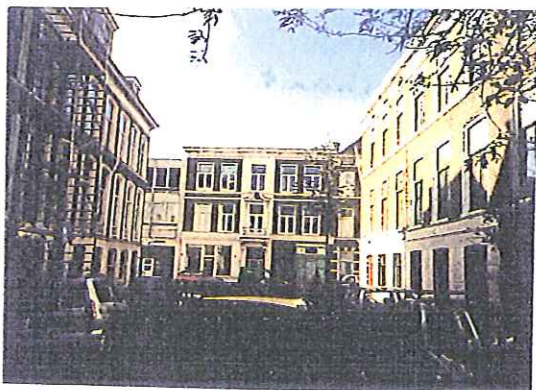
Zeeheldenkwartier

Hoewel bij de naoorlogse nieuwbouw in veel gevallen rekening is gehouden met de oorspronkelijke architectuur en structuur zijn ook verscheidene projecten gerealiseerd die qua schaal, structuur en/of materiaalgebruik een afwijkend beeld te zien geven. Voorbeelden hiervan zijn onder andere Laan van Meerdervoort 70, de aanbouw van Zeestraat 70 in de Bazarstaat, het gebouw op de hoek van de Waldeck Pymontkade/Van Speykstraat en het appartementencomplex aan het Piet Heinplein.

Bebouwingsbeeld.

Het Zeeheldenkwartier heeft een stenig karakter door het ontbreken van voortuinen. De groenvoorzieningen zijn beperkt tot de plantsoentjes van de twee pleinen en de wijk wordt getypeerd door relatief smalle en lange rechte straten met gesloten bouwblokken. Het enige vrijstaande woonhuis in de wijk is de villa Van de Spiegelstraat 12.

In het gebied tussen het Willemspark en de Zoutmanstraat werden in hoofdzaak ruime herenhuizen gebouwd. Het overige deel van de Zeeheldenbuurt kent een meer eenvoudige bebouwing. Hier komt ook het beneden- en bovenhuis veelvuldig voor en zijn de binnenerven minder ruim van opzet. In de Trompstraat bevindt zich op een binnenterrein een hofje.

Vrijwel alle huizen hebben een opbouw van twee of drie bouwlagen met kap. De meest voorkomende kapvorm is het met pannen gedekte schilddak, loodrecht op de voorgevel. Het souterrain komt incidenteel voor.

Stilistisch overheerst het eclecticisme. Het hoogtepunt van deze architectuur vormt de gevelwand van de Zeestraat, die op het Willemspark is georiënteerd en binnen het

beschermd stadsgezicht "Centrum" is gelegen. Het geleidelijke bouwproces van oost naar west in de jaren 1870-1900 is goed te volgen in de bouwstijlen.

Ten westen van de Zoutmanstraat maakt het zuivere eclecticisme plaats voor een mengvorm, waarin neorenaissance motieven worden gebruikt. De bebouwing aan de Waldeck Pymontkade en ook delen van de Van Diemenstraat zijn geheel in neorenaissance opgetrokken. De bebouwing aan de noordzijde van de Elandstraat is niet overal aaneengesloten. Met name in het deel tussen de Hemsterhuisstraat en Waldeck Pymontkade, waar de Elandsgracht pas rond 1900 werd gedempt, grenzen een aantal erven en achterbouwsels, behorende bij de percelen van de Witte de Withstraat, direct aan de Elandstraat.

Van de in het kader van de stadsvernieuwing gerealiseerde nieuwbouw is het complex met flats en bedrijven aan de Elandstraat het vermelden waard (architect Th. Bosch, 1988-1990). Het geheel wijkt overigens door de schaal, structuur en de toepassing van erkers en gepleisterde gevels sterk af van de rest van de wijk. De wijk bezit een aantal grote bouwwerken van kerkelijke en andere instellingen. De kerk in de Eerste de Riemerstraat uit 1868 is gebouwd in eclectische trant. Van 1891-1892 dateert de monumentale neogotische kerk aan de Elandstraat van de architect N. Molenaar. Opvallend door zijn situering is het deels in het Zeeheldenkwartier gelegen complex uit 1878-1879 van het voormalige Diaconessenziekenhuis Bronovo aan de Laan van Meerdervoort. Van de schoolgebouwen in de wijk neemt de voormalige HBS uit 1907 aan de Waldeck Pymontkade 4a/5 in het bebouwingsbeeld een belangrijke plaats in.

Kenmerkend voor de wijk zijn de vele verbouwingen en nieuwe invullingen, die na 1900 zijn gerealiseerd. De rond de eeuwwisseling toenemende winkelfunctie van de Anna Paulownastraat, Zoutmanstraat, Prins Hendrikstraat, Piet Heinstraat en Witte de Withstraat valt af te lezen aan het grote aantal winkelpuien in neorenaissance en Art Nouveau. Soms werd een geheel nieuwe gevel opgetrokken maar vaak werd slechts de begane grond vernieuwd en bleef de eclectische bovenbouw gehandhaafd.

Zeeheldenkwartier

Aan de Chrispijnstraat werd in 1917 sociale woningbouw gerealiseerd in een traditionele architectuur, de bebouwing is hier aanmerkelijk lager dan in de rest van de wijk.

De wijk is van belang vanwege de bijzondere stedenbouwkundige, cultuur- en architectuurhistorische waarden.

Typering

Typerend zijn:

- het overwegend goed bewaarde bebouwingsbeeld overwegend bestaande uit panden van 2 of 3 lagen met door pannen gedekte daken,
- uit het tweede en derde kwart van de 19^e eeuw dat een gaaf ensemble vormt in samenhang met het stedenbouwkundige patroon van rechte straten,
- de typologie van gesloten bouwblokken,
- de doorbraak van de Vondelstraat als herinnering aan het uitbreidingsplan van Berlage met hoogwaardige architectuur,
- de waarde van het Anna Paulownaplein en het Prins Hendrikplein als open pleinen in een verder sterk verdichte woonwijk,
- de overheersende architectuurstroming van het eclecticisme in het oostelijk deel van de wijk,
- de mengvorm van architectuur, waarin ook neorenaissance motieven worden gebruikt in het westelijk deel van de wijk.

Waardering

Het Zeeheldenkwartier is een overwegend gaaf voorbeeld van een in het derde en vierde kwart van de 19de eeuw gerealiseerde uitbreidingswijk voor de middenstand waarvoor het rechte verkavelingspatroon en het gesloten bouwblok kenmerkend zijn.

Waardevol zijn tevens de stedenbouwkundige situering van de doorsnijding van de Vondelstraat en de twee pleinen.

Van hoge kwaliteit zijn de vele verbouwingen die tussen 1900 en 1915 zijn gerealiseerd, waarbij met name de winkelfunctie op de begane grond van winkelpuizen in neo-rennaissance en Art Nouveau stijl opvalt.